

A VIRXE DOS REMEDIOS PATRONA DA ERMIDA (QUEIROGA, LUGO)

Ana Mª Rubiero da Pena

Fig. 1.- Procesión da Ermida.

Introducción

No municipio de Queiroga, situado ó sur da provincia de Lugo, partido xudicial de Monforte e diócese de Lugo, atópase a 2.4 Km da súa capital en dirección ó Courel, un pequeno núcleo de poboación que garda a fermosura de todo o entorno queirogués. Nesta freguesía da Ermida, anexa á parroquia de Hospital celébrase unha romaría de gran devoción popular que ten comoadvocación a Virxe dos Remedios.

A ubicación da ermida dos Remedios, probablemente nun antigo castro, non debe ser casual: aquí foron atopados 17 machados de talón da Idade do Bronce Final, 14 deles gardados no Museo Provincial de Lugo (Gran Enciclopedia Galega, t. 10, 1974: 79), amais do coñecido Crismón de mármore con dístico latino datado ó redor do século V e que dende 1925 está no Museo Diocesano de Lugo, dúas basas de columna romana de

mármore, que hoxe fan de pías para conter a auga bendita, así como un capitel clásico e unha lousa tamén de mármore que serve de chanzo principal na entrada á igrexa (Schlunk, 1977: 202-203). Ademáis, non hai que esquencer que preto deste lugar está a importante explotación aurífera romana de Montefurado, e que en Pedandominga, cerca de Queiroga e da Ermida, se atoparon dous broches de cinturón de tipo romano-xermánico, entre outros bronces (Palol, 1977: 164).

Polos achados producidos, parece claro que non estamos ante un emprazamento recente e non estaría de máis pensar nun asentamento e/ou un lugar de culto antigo e pagán que, a comezos do século IV, foi cristianizado (“no conviene destruir los templos paganos sino solamente los ídolos en ellos existentes”, San Gregorio, no ano 601 d.C.). Podiamos pensar nun centro de remota tradición espiritual.

Isto non só ocorre en Galicia, pois

tamén en Andalucía se constata a existencia de lugares de culto precristiáns naqueles lugares onde despois da conquista romana se ubican santuarios adicados á Virxe María (Rodríguez Becerra, 1989: 114).

Son, pois relativamente frecuentes os pequenos templos en honor á Nosa Señora: "...lugares de tradición arqueológica, cristianizados con la erección de un breve templo: en lo alto de los 'faros', en la 'croa' de los castros, en medio de los planaltos donde se alinean los montículos de tierra que cubren los megalitos, al lado de una vieja ensenada, en un 'trivium' de calzadas, sobre las ruinas de una villa romana..." (Filgueira Valverde, citado en Rodríguez Fraiz, 1995: 9).

Trátase de lugares que xa anteriormente foron centros de devoción e penitencia, e o Crismón podería ser testemuña deste feito; emprazamentos que rexurden por toda Galicia, e ó redor dos cales nace unha lenda ou feito que lles dá razón de ser.

Diferentes versións sobre a lenda da Ermida

Tanto José M. Blanco Prado como Manuel Rodríguez Sánchez teñen estudiado moito sobre a devoción do Santuario da Ermida, a eles un informante contáballes que "...certo día, fai desto moito tempo, un home con moita sed achegouse a beber a iste riancho que pasa pola Hermida. Alí veu a unha Virxen tallada en pedra que estaba o pé da beira. Deu conta do acontecido na aldea e o pobo en asamblea decidiu organizar unha procesión levando a imaxen hasta a iglesia parroquial poñéndoa dignamente nun altar. Así o

fixeron. Pero ó domingo seguinte cando foron oír misa, viron con sorpresa ca Virxen non estaba, desaparecera. De novo organizaron outra procesión áinda más solemne ca primeira e volvéronna a levar a iglesia tomando cuidado esta vez de pechar o templo con chave. Foi inútil, novamente desapareceu pra ir parar xunto do riancho. Convencido xa de que o desexo da Virxen era o de permanecer naquel lugar, erguéronlle alí mesmo unha hermida e desde entón tense quedado nela". (Blanco/Rodríguez, 1994: 32).

Na Geografía del Reino de Galicia, Amor Meilán refírese tamén a ela: "... Cuentan que un rústico aldeano topó un día a la orilla de un arroyo, al primer albor de un día de otoño, una imagen de la Virgen, labrada en tosca piedra. Apresurose a dar noticia del feliz hallazgo a los vecinos y éstos, recongiendo la efigie, instaláronla decorosamente en una capilla próxima. De ella desapareció la imagen, sin que nadie se explicara el cómo, volviendo a ser encontrada en el mismo paraje donde la hallara el rústico labriego. Acudió a él, esta segunda vez, un sacerdote revestido con los hábitos de su ministerio y seguido de gran concurso de fieles, y volvió a colocarla en el altar que primeramente habíasele destinado. Desaparece de nuevo la imagen para reaparecer por tercera vez en el mismo sitio, hasta que reconocida la insistencia de la sagrada efigie, acordóse levantarle, en el sitio de su aparición, un pequeño santuario o ermita, que es la misma en que aún hoy se venera, sin que desde entonces volvieran a registrarse desapariciones ni ausencias de la venerada imagen". (Amor Meilán, 1928: 628-629).

En 1993, unha muller da Ermida contábanos algo moi parecido: "O cura encontrou a Virxen nun matorral (outra muller concreta que éste estaba en San Roque), colleuna, meteuna nun bolsillo e quería levala a outro lado do río

(cruzando o río Queiroga, á Ribeira de Arriba), ó chegar a ponte desapareceu, volveu os matorrales e alí se atopaba, volveu a collela, meteuna na manga e atouna a muñeca cun cordón, outra vez desapareceu cando chegou a ponte. Á terceira vez intentou pasala en burro e cando o burro chegou á ponte intentouse tirar ó río. Visto isto o cura entendeu que alí pasaba algo, que aquello era un milagro, entón foi cando construíu a Iglesia para a Virxen, empezaron as devocións e os milagros".

Nestas lendas poderíamos ve-la necesidade da celebración das tres romarías que, como veremos más adiante, se levan a cabo durante os días 7, 8 e 9, tres romarías en recordo dos tres momentos nos que a Virxe manifesta a súa vontade de permanecer para sempre no lugar elexido por ela.

Son imaxes de 'Virxes fuxidas' que non é raro atopar na xeografía galega.

A Romaría

* Estructura e días de celebración

Como no resto dos templos adicados a Virxe dos Remedios, na Ermida celébrase a festividáde os días 8 e 9 de setembro, sendo o día máis importante o primeiro. Xa dende o 30 de agosto comeza a celebración cunha Novena á que acoden tanto homes coma mulleres, cerca da noite (19:30 h.), durante 9 días (ata o 7 de setembro incluído), rézase o rosario no Santuario e os homes cantan cada día un milagre da Virxe respondéndolle as mulleres dicindo:

"Sea siempre
Nuestra abogada
Virgen Santa
de la Ermida"

O último día, 7 de Setembro, repítense tódalas estrofas alusivas ós milagres e faise a procesión.

I
"Pues que vuestra fe sea viva en
patrona tan sagrada.

II
Para daros culto fiel
por gracias tan singulares
os buscan en los lugares
concurriendo en tropel
los de la Ermida dosel
dispusisteis compasiva.

III
Que vuestro socorro alabe
La Hermida en su aflicción
es deuda de obligación
el negarle no le cabe
y en este pueblo se sabe
que sois fuente de agua viva.

IV
Sois oliva que es señal
de la paz en la discordia
y en la misericordia
el símbolo natural
sois medicina que al mal
de incrementos le priva.

V
Si el cielo con sequedad
estos pueblos amenaza
no por eso se embarazan
su gozo y prosperidad
menos tarde tu piedad
que tardan sus rogativas.

VI
Una mujer de este pueblo
al demonio se ofreció
y al punto le apareció
aquele dragón infernal
y Tú Reina Celestial
le libertaste compasiva.

VII
Un hombre encarcelado
y sentenciado a la muerte
a tus puertas aparece
de rodillas esposado
y clamando por tu amparo
le libertáis la vida.

VIII

Los enfermos moribundos implorando tu piedad sanan de su enfermedad con gozo y convalecidos y a los del todo impedidos siempre sois caritativa.

IX

Por eso en la enfermedad sois remedio sin segundo y es justo que todo el mundo cure con vuestra bondad y en toda necesidad la liberta y compasiva".

A procesión do día 7 ten un carácter local, nela non saen nin os Mecos nin as Pampónigas e tampouco os ofrecidos; en cambio, a súa traxectoria con respecto ás dúas seguintes é máis longa:

"Baja por todo el pueblo incluso por la carretera pasando San Vitorio hacia Quiroga". (Informante da Hermida, 1993)

O Meco e as Pampónigas encabezan as procesións do 8 e o 9, detrás deles van os gaiteiros, o estandarte, a Virxe, detrás e ós lados desta os ofrecidos, o/s sacerdote/s e ó final os devotos. (fig. 1)

"Las procesiones del día 8 y 9 sí

que llevan al Meco y las Pampónigas, pero no bajan hasta la carretera, se quedan en el campo de la fiesta donde se toca la pieza de siempre y bailan estos personajes de tan preciada Romería". (Informante da Hermida, 1993)

Como en tódalas romarías o ambiente festivo comeza pola mañá; son tres días de festa e devoción relixiosa. A procesión celébrase antes da Misa, colócanse os cadros (exvotos pictóricos), as esposas e unha pequena imaxe da Virxe en madeira na fachada da igrexa (fig. 2), aparecen as Pampónigas e a Virxe espera na porta a que chegue o Meco que a acompañará por todo o recorrido. No momento da súa chegada dá comezo o cortexo procesional; Meco e Pampónigas van diante, tocan os gaiteiros un son que somentes se escucha nestas datas, Meco e Pampónigas danzan e o primeiro vai facendo o camiño para deixar paso á procesión apartando á xente co seu 'fachuzo' de toxos que leva na man dereita, mentres na esquerda sostén unhas castañolas que repiquea avisando da súa aparición. Detrás deles a Virxe, levada en andas por 4 mulleres, logo os ofrecidos, os sacerdotes e ó final os devotos. Ó regreso á

igrexa as Pampónigas en reverencia de humildade e respeito colócanse nas xambas da porta ata que a Virxe entra de novo no templo (fig. 3). Comeza a Misa, as Pampónigas desaparecen e o Meco fai a súa celebración paralela á que nos referiremos máis adiante. Dentro o rito relixioso, fóra o pagano que nalgún momento intentou prohibirse polas autoridades eclesiásticas que non vián con bós ollos esta dualidade.

Rematada a Misa, os fregueses esperan o seu turno para poder bicar uns lazos que pendan das vestiduras da Imaxe e que son ofrecidos por dúas rapazas que se colocan nos extremos daquela; tamén tocan o seu manto e dan un presente en metálico para conquerir algúñ favor divino ou en proba de agradecemento.

* A Virxe dos Remedios

"Había una talla del XVI a la que le redujeron la cintura para poder vestirla. La Virgen actual que se saca en la procesión es de piedra, probablemente su primitivo emplazamiento fuera en un relieve por tener el costado liso, sin tallar. Tiene un pecho desnudo por lo que se la viste y en el pueblo está prohibido a los hombres estar presentes cuando se la desnuda. Esto se lleva a rajatabla". (Informante da Ermida: 1993)

"No es verdad que no se le dejé a los hombres ver la Virgen sin los vestidos. Yo soy quien la viste y doy fe que ya han entrado muchos a verla". (Informante da Ermida: 1993)

Independentemente das súas características artísticas e outras a piedade e fervor relixiosos que xurden pola Virxe dos Remedios, avogada de tódolos males, maniféstanse non só nas xentes da Ermida e arredores, senón entre aquelas do resto de Galicia que a visitan e incluso de fóra dela.

* Rituais, ofrendas e exvotos

No Santuario lévanse a cabo rogativas coas que as xentes piden a

Fig. 2.- Exvotos na Ermida de Queiroga.

Fig. 3.- Entrada da Virxe na Igrexa e reverencia das Pampónigas.

intercesión da Virxe para que lles resolva algún mal concreto. Practícanse rituais de contacto, pois o contacto co sagrado dalles confianza para acada-lo ben desexado; toca-lo manto da Virxe convírtense na materialización desa comunicación co espiritual. Por outra parte, a través das ofrendas cúmprese un voto ou obriga; dádivas en mostra de gratitud: misas, metálico, devotos descalzos, de xeonllos,... son probas de agradecemento.

* Os ofrecidos

"Hay mucha devoción por la Virgen. Vienen muchos ofrecidos amortajados en vestimentas de color blanco, algunos descalzos, incluso los hay que vienen de rodillas". (Informante da Ermida, 1993)

Estes colócanse na procesión ós lados da Virxe ou xusto detrás dela. (fig. 4)

"Os ofrecidos van con mortaxas blancas envoltas na cabeza, despois de ofrecerse as subastan e os cartos que sacan é o que dan para a Virxe". (Informante da Ermida, 1993)

"La mayor parte de los devotos acuden al santuario después de que la Virgen les ha concedido la rogativa; es,

por tanto, un cumplimiento 'a posteriori', ya que primeramente tiene lugar la concesión de lo solicitado y después la promesa". (Blanco/Rodríguez, 1994:37)

* As lendas dos cadros e as esposas. Outros milagres

En agradecemento ós favores feitos pola Virxe e para que quede testemuña da súa intercesión aparecen nalgúns santuarios marianos exvotos pictóricos, cadros pintados xeralmente ó oleo sobre madeira ou lenzo onde se explica o milagre conquidero por mediación da imaxe.

Na Ermida, ó comezo da procesión, colócanse 4 cadros deste tipo colgados na fachada da igrexa xunto cunhas esposas que fan referencia a un dos feitos representados neles (cadro 4).

Como na maioría destes exvotos os seus elementos dispónense en 3 niveis: nun plano superior a Virxe ou Santo mediador, no centro o relato do acontecido e na parte inferior a explicación do milagre, a data e a imaxe da que se trata. (Nuno Porto, 1995:145-146. - Exvotos de Santa Eufemia)

PRIMEIRO CADRO: "Catalina Rodríguez de Ramos vecina que fue de este lugar, enfadada porque los Ganados de los vecinos le destruyeron una Huerta se ofreció al Diablo el que borazmente le acometió en figura de Perro, encomendóse a esta Señora y con su intercesión desapareció".

SEGUNDO CADRO: "Año de 1706. Jacob Freire hallándose enfermo gravemente y desauciado de los Médicos, se ofreció a Nra Señora de la Hermida con este cuadro el que inmediatamente se halló bueno".

TERCEIRO CADRO: "Año de 1727. Dña Jacinta Díaz de Losada vecina de este Lugar, hallándose totalmente tullida y con inmensos dolores, se ofreció a esta S. Señora y por su

intercesión sanó del todo".

CUARTO CADRO: "Un hombre de la Jurisdicción de Courel, estubo sentenciado a horca por la Justicia de aquella y ofrecióse a esta Sma SS rr^a milagrosamente amaneció el día que había de ser ajusticiado de rodillas a las puertas de esta iglesia con unas esposas en las manos, y las mismas esposas se conservan en este Santo Templo".

Feitos ancestrais, realidade ou ficción, que non esquenidos sirven para dar mostra dos remotos poderes da Virxe. Manifestación visual cantada na Novena nas estrofas VI, VII e VIII.

Co fin de darles maior "veracidade" a tales acontecementos, póñense a vista, xunto cos cadros, as esposas das que o condenado foi liberado pola Virxe. Obxectos materiais que, por se quedaba dúbida, evidencian o veraz do feito.

Paralelamente, a tradición oral acomoda á súa memoria ós sucesos representados: "Un cargo do exército, como tiña que deixar a muller sola por ausentarse da casa unha temporada, encargoulle a un soldado do Caurel que a gardase mentras él non estaba. Vivían no 'catanarte', o soldado foi para alí e a muller do cargo do exército seducíuno para facer o amor, pero o soldado non quixo. Despois a muller cando chegou o seu home díolle que intentara abusar dela. O home arrestou ó soldado, levouno para a sacristía e púxolle as esposas. Cando volveu por él para matalo encontrou ó soldado cas mans en posición de rezo, as portas abertas e sin esposas, quedou tan impresionado que perdonoulle a vida dándose conta que a muller lle mentira. O soldado encomendárase a Virxe e ésta salvouno". (Informante da Ermida, 1993)

"Había unha señora que tiña un brazo hinchado e todo negro e foi ó médico, éste díolle que non tiña remedio e que llo tiñan que cortar; pero

Fig. 4.- Procesión da Ermida.

antes aínda cando estaba consciente dixo: “¡Ai, Virxe Santísima da Ermida acórdate de min!, cando se despertou tiña o brazo completamente útil, o médico cando o víu casi se desmalla. Esta Virxe e moi milagreira”. (Informante da Ermida, 1993)

“Unha vez nunha prerrogativa para que chovera sacaron a Virxe polo pueblo e nun momento púxose a chover sin parar e sin haber nin unha sola nube. Eu era pequenina e púxeme a correr e hasta perdín unha zapatilla. Esto foi milagro da Virxe”. (Informante da Ermida, 1993)

Acontecementos que coinciden co contado nos cadros e co cantado nas estrofas; de tódolos xeitos os nosos informantes refírense a eles como feitos recentes, mesmo ensináronsenos as ruinas do “catanarte”, ubicadas xusto detrás da casa do informante.

Por outra banda novos milagres van calando na fe dos devotos. Recollen J.M. Blanco e M. Rodríguez no estudio sobre esta Romaría que todavía se fala en Queiroga e os arredores dun feito acaecido fai 16 anos (1994) gracias ó cal logrou salva-la vida unha nena de 13 anos enferma de cancro: “Mi hija se salvo gracias a la Virgen. Nuestra familia vivía en New Jersey, y ninguno de los médicos con los que consulta-

mos nos daba esperanzas. Una mañana me desperté con la sensación de que María no se iba a morir, y decidimos ofrecerla a esta Virgen, para que aquello que yo soñaba se hiciese realidad. Un tiempo después, y ante el asombro de los médicos que la atendían, la niña se curó. Desde entonces, cada dos años, venimos desde Norteamérica para asistir a la romería”. (Blanco/Rodríguez, 1994: 39 do Diario “El Progreso”: 9-IX-1989)

* A figura do Meco

Tanto o Meco como as Pampónigas son os personaxes más vistosos desta Romaría. A súa orixe é ancestral. Tódolos informantes recalcan en dicir que é un personaxe moi antigo e que non recordan a súa orixe: “Xa era Meco o meu tatarabuelo, e ¡buf! sabe Dios de donde ven xa”. (Informante: Meco no 1993)

Blanco Prado e Rodríguez Sánchez atopan referencias no Arquivo Diocesano do ano 1884, cando se fala da necesidade de cubrir certos gastos para celebra-la festividáde; entre eles está o coste dunhos “gigantes y gracioso” que supoñen un gasto de 10 reais.

Esta figura da procesión está ligada a unha familia en concreto; unha

tradición que pasa de pais a fillos sin rompe-lo fío xeracional. Algún ano atopamos na romaría dous mecos, pai e fillo, que se xuntaban coa finalidade de que o segundo aprendese do primeiro a tradición.

É xunto coas Pampónigas quen conduce a procesión, vai co seu ‘fachuzo’ apartando á xente, deixando o camiño libre para que pase a Virxe. A primeira impresión ó velo e a de ter diante ó demo; vestido de vermello, cuns adornos nos laterais do pantalón, unha careta feita de madeira de olivo (**fig. 5**), e a cabeza cuberta cun “sobreiro” que lle cae pola espalda ó que lle chaman a ‘molida’. Na man dereita unhas castañolas pequenas coas que repinica mentres baila ou corre detrás da xente para darles co ‘fachuzo’.

“Sempre vestían de roxo, cunhos adornos nos laterais do pantalón”. “A careta orixinal é moiísimo más angulosa, asusta máis”. (Informante: Meco no 1993)

Según nos contaron a careta que hoxe utiliza o Meco foi feita fai pouco tempo en Bilbao, o motivo era o deterioro que sufría a anterior á que os informantes lle calculan: “Centos de anos”. Esta está extraviada, parece que estaba na casa dalgún veciño do pobo pero non tiñan claro na de quen. (Ano 1993)

Unha vez que a procesión ven de volta para poder celebrar a Misa, o Meco queda fóra da igrexa facendo, como apuntabamos antes e como ven dice un dos nosos informantes: “Unha celebración paralela”. Trátase de tirar moedas ó solo para que o meco se agache a recollelas e mentres él se agacha os que o ameazan (na súa maioría homes) aproveitan para pegarlle na ‘molida’; do que terán que gardarse os ameazantes é de que o ‘fachuzo’ non lles dea a eles. (**fig. 6**)

* Significado da figura do Meco

O Meco abre a procesión, co

'fachuzo' de toxos vai apartando á xente e deixando o paso libre para o cortexo procesional. Personaxe carnavalesco que axuda a levaren a cabo o ritual purificador.

A pesares desta axuda ó Meco non se lle atribúen, nin na tradición popular, nin na literatura, feitos moi loables. Todo o contrario, coñécese con este nome a un crego ou estudiante seminaria (nalgúns escritos un médico > medco > meco), que vido dende fóra (da localidade de "Meco" xunto a Alcalá de Henares, outros din que era Minhoto) ou que se apelidaba Meco, asentado no Grove fai numerosos ultraxes ás mulleres desta zona "...ya por sugestión, ya por violencia..." (P. Sarmiento, 1756.- J.L. Pensado, 1992: 51), polo que deciden aforcalo nunha figueira, e cando se lles preguntaba ¿Quen matou ó Meco? Elas contestaban "matámolo todas".

Adúltero, lascivo, mequetrefe (J.L. Pensado, 1992: 14-18). "Veña do latín 'moechus', adúltero, aviciado, levián, godalleiro, dun epíteto do Mercuri galo, ou do teónimo que figura nun epígrafe lucense,..." (Parama-ego / parama-eco) "... no folklore actual remanece como vestixio de ritual agrario de morte e

resurrección da natureza". (Taboada Chivite, 1972: 116).

Asustábase ós más pequenos coa súa presencia no caso de que non se portaran ben.

Aparece nun trabalingüas popular recollido en Fanoi (Abadín) por Xoan Fernández García, 1º de E.S.O. e publicado en Amencer no nº 137 onde ó lélo séguese apercibindo a súa non boa sona: "Unha vella teca e meca, chivirigorda, vella e xorda, tiña 2 fillos tecos, mecos, chivirigordos, vellos e xordos. Se a vella non fose teca e meca e chivirigorda, vella e xorda; os fillos non serían tecos, mecos, chivirigordos, vellos e xordos".

Fray Martín Sarmiento buscando a orixe deste personaxe e en resposta a "... satisfacer la curiosidad, las preguntas y disputas familiares de algunos amigos" (Fr.M. Sarmiento, 1756. - J.L. Pensado, 1992: 47) afirma que: "Así no sólo Mahoma es el gran Meco, sino que también eran mecos todos los que de Meca venían a Córdoba" (Idem: 52), basándose nunhas coplas de Mingo Revulgo de segun él "trescientos años" de antigüedad:

".....
ni del Meco Moro Agudo
todo va por una vía". (Idem: 49)

Diego Antonio Cernadas y Castro apodado "O cura de Fruime" contesta en glosa a unha décima que "desde Madrid enviaron de regalo al Sacris de Fruime", a propósito dun "Retrato jocoso de Galicia" (S.XVIII).

Décima

Odio inextingible á Meco,

.....

Glosa

"El Meco monstruo fingido
fue; pero si cierto fue
y tal cual pintan ¿por qué
no ha de ser aborrecido?
él por allá concebido
ha sido en país más seco
con que sea o no embeleco
pues es de allá más que de acá"

(D.A. Cernadas y Castro: 1778. - Edición Facsímil 1988).

A este respecto, quizás conviría apuntar que, aínda que non exista co Meco unha correspondencia directa de carácter histórico en relación á expedición dos musulmáns a Galicia no século VIII, onde os invasores fan cautivos, profanan e destrúen igrexas, si que poidera reproducirse nel un personaxe de natureza mítica, o mouro, que en todo caso sería símbolo do paganismo.

Xentes da Ermida contábanlle a un veciño de Queiroga que " O Meco aparéceselle a xente para tentalos a non ir a Novena". Ser maligno que seduce ós cristiáns e intenta apartalos da súa fe.

Xa como adúltero, mequetrefe, xa como mouro, Mahoma... inimigo da fe cristiá é un mal que hai que afastar. A presencia da Virxe na procesión purifica o lugar e os devotos apartan o mal de si mesmos mediante o ritual de contacto, bicando ou simplemente tocando as vestiduras da imaxe avogosa, o sagrado purifica e limpia. Pola súa parte o Meco é burlado e azoutado na 'molida' nunha celebración que corre paralela a da Misa. Enlace entre o sagrado e o profano. Segundo algúin informante pode que en tempos fose apedreado: "Yo creo que antes podía ser apedreado, en vez de tirarle monedas, esto es una tradición moderna". (Informante de Queiroga, 1993). Personifica un dano, o ilícito e deshonesto, por iso será motivo de burlas e desprecios, e apartado do campo santo.

* As Pampónigas

Acompañan ó Meco tanto nas procesións como no baile. Desaparecen cando comeza a Misa.

"De regreso a la Iglesia para celebrar la Misa, el Meco queda detrás y las Pampónigas quedan en las jambas de la puerta haciendo la reverencia a la Virgen cuando entra.

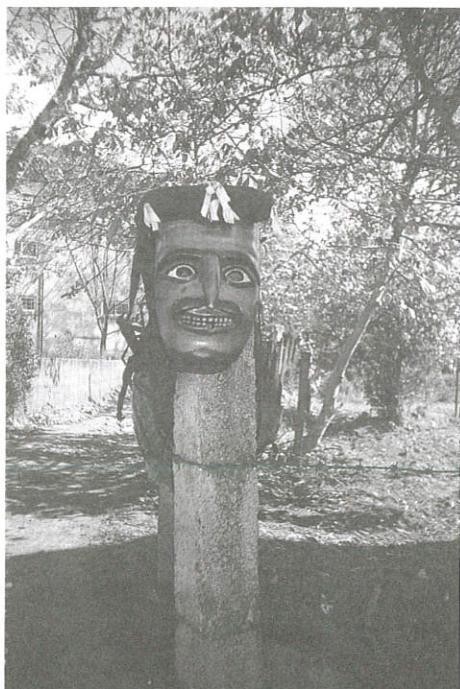

Fig. 5.- O Meco.

Fig. 6.- O xogo do Meco despois da procesión

Después de esto, las Pampónigas desaparecen". (Informante de Queiroga, 1993)

Son unhos grandes cabezudos que representan a un home e a unha muller. As cabezas están feitas de madeira. Cada unha das Pampónigas é levada por un portador: "Hoy tienen este armazón de aluminio. Antiguamente eran mucho más pesadas pues el armazón era de madera, por eso se les cambió" (Informante da Ermida, 1993). A Pampóniga vestida de muller vai ataviada con traxe vermello e sombreiro, o home en azul e tamén con sombreiro. As veces colócaselles un acio de uvas na boca.

"As procesións... , nalgúns pobos de Galicia áinda van diante os xigantes e cabezudos, que queren siñificar a sumisión ao Santísimo de tódolos seres, incurridos os feratolóxicos e monstruosos, ..." (Taboada Chivite, 1972: 70).

* Os Gaiteiros

Colócanse despois do Meco e as Pampónigas tocando sempre a mesma peza recuperada por Colomán (gaiteiro: 1993), ó que lle debemos estar moi agradecidos: "A peza só se toca aquí na Ermida" (Informante: Colomán,

Ermida, 1993).

Pola súa melodía e recordando o que decía o actual Meco sobre os danzantes que contáballe o seu avó antigamente ían na Romaría é doado pensar que esta foi a Música que utilizaban para ás súas danzas mentras camiñaban en procesión. Aínda que en Galicia poucas romaxes seguen a manter a tradición dos danzantes, a súa presencia neste tipo de actos foi moi común.

Hoxe a procesión, ademáis de polos gaiteiros, está acompañada por unha banda de música que se coloca ó final do cortexo.

* Simboloxía da figueira

Ningunha persoa coas que falamos mencionou en especial a figueira como lugar ó que acudía o Meco coa procesión para bailar ó seu redor, tampouco nas nosas asistencias en anos consecutivos a ditas romarías o confirmou, pero un veciño de Queiroga fixo mención a ela: "Bajan hasta la higuera, al llegar a esta, la rodean". En todo caso ter en conta que a zona por donde discurre a procesión é bastante prolífera desta árbore. Non hai que esquencer tampouco que a figueira estivo sempre ligada á figura do Meco:

"Según a tradición... O Meco era un crego ou un seminarista burlador de mulleres,... as xentes do pobo se lanzaron contra él e o colgaron dunha figueira, polo crime,...".

"As cinco follas de figueira dos 'Figueroas', tradición ligada á 'Peita das Cen Doncelas', gañáronas pra o seu escudo dous irmáus que, cando os mouros iban cobrar o trabuco, 'determinaron de salir a los Moros al camino y cobrarles y alcançaronlos en un lugar onde avia una higuera. Y allí mataron los Moros, librando a sus Damas y por memoria de este hecho tomaron el apellido Figueroa" (Taboada Chivite, 1972: 186 de Argote de Molina: 'Nobiliario'). Ténase en conta ó ler esta lenda a relación entre a "Figueira", "O Mouro", e "as doncelas" (mulleres, damas ultraxadas); isto fainos reflexionar sobre a tradición da Romaría da Ermida, onde tamén aparecen estes elementos.

* O Santuario da Virxe dos Remedios en Castro Caldelas

A proximidade xeográfica de Castro Caldelas coa Ermida, fai que non seña estralo atopar aquí, ó outro lado do Sil, unha afinidade no culto a Virxe dos Remedios e na maneira de celebralo: "...data de fis do século XV. Tivo outrora moita romaxe e moita esmola. A eirexa actual é de mediados do século XIX, espaciosa e esbelta, con dúas torres, do que chamaban orden toscano. Tén solemne novena, "as novenas", e procesión os días 8 e 9 de setembre. Non hai moitos anos, había na procesión unha fermosa danza de arcos, con música da carballesa e pantamas, e, ademáis, un mascarón que áinda sai, o Irrio, con caraute de pau pintado e vestido de fraque con vivos marelos, o cual corre ós rapaces cunha pelica atada a un pau, do que lle vén o chamárenlle "Irrio peliqueiro". (Otero Pedrayo, 1979: 401)

BIBLIOGRAFÍA

- AMOR MEILÁN, M. (ca.1928): *Geografía del Reino de Galicia.- IV. Provincia de Lugo* (dirigida por F. Carreras y Candi, Casa Editorial Alberto Martín), Barcelona.

- BLANCO PRADO J.M / RODRÍGUEZ SÁNCHEZ, M. (1994): "La devoción popular en el Santuario de La Hermida (Quiroga)", *Revista Lucus*, (Excma. Diputación de Lugo), nº 42, p. 32-39.

- CARBALLO CARBALLO, F. (1995): *A Igrexa Galega*, Ed. Nosa Terra, Vigo.

- CASADO NIETO, F. (1974): "Castro Caldelas". *Gran Enciclopedia Galega*, tomo 6, s.v.

- CERNADAS Y CASTRO, D.A. (1778): *Obras del cura de Fruiñe*, tomo 1, edición facsímil, Ed. Alvarellos, 1988.

- FRAGUAS FRAGUAS, A. (1974): "Meco", *Gran Enciclopedia Galega*, tomo 20, p. 199.

(1995): "Peregrinaxe a Santiago e as Romarías de Galicia. Lendas e tradicións", *Romarías e Peregrinacións, Actas do Simposio de Antropoloxía*, (Consello da Cultura Galega), A Coruña, p. 7-15.

- GONDAR PORTASANY, M. (1990-91): "Entre o 'eu' e o 'nos'. A Romaría como espacio de negocia-

ción", *Boletín Auriense*, XX-XXI, Ourense, p. 383-396.

- MARIÑO FERRO, M.R. (1974): "Queiroga", *Gran Enciclopedia Galega*, tomo 26, s.v.

(1974): "Romaría", *Gran Enciclopedia Galega*, tomo 27, s.v.

(1985): *Cultura Popular, Manuais do pobo galego*, Ed. do Castro, A Coruña.

(1995): "Os Santuarios e os seus símbolos", *Romarías e Peregrinacións, Actas do Simposio de Antropoloxía*, (Consello da Cultura Galega), A Coruña, p. 87-99.

- NUNO PORTO (1995): "A noçao de persoa na experiencia religiosa: interpretação de exvotos fotográficos", *Romarías e Peregrinacións, Actas do Simposio de Antropoloxía*, (Consello da Cultura Galega), A Coruña, p. 143-165.

- OTERO PEDRAYO (1979): *História de Galicia 1*, Reed. Akal, Madrid.

- PALOL, P. DE (1977): "Problema Ciudad-Campo en el bajo Imperio en relación a la Ciudad de Lugo", *Actas del Coloquio Internacional sobre el Bimilenario de Lugo*, (Patronato del Bimilenario de Lugo), Lugo, p. 157-173.

- PENSADO, J.L. (1992): *Edición y estudio crítico de los "Escritos sobre 'el Meco' y la 'Cruz de Ferro'" de Fray Martín Sarmiento*, (Univ. Salamanca, área de filología románica), Salamanca.

- REAL SEMINARIO CONCILIAR

DE STA. CATALINA: *Amencer*, Ano XVI, nº 137, Xaneiro 1997, Mondoñedo (Lugo).

- RODRÍGUEZ BECERRA, S. (1995): "De ermita a santuario: reflexiones a partir de algunos casos en Andalucía", *Romarías e Peregrinacións, Actas do Simposio de Antropoloxía*, (Consello da Cultura Galega), A Coruña, p. 111-119.

- RODRÍGUEZ FRAIZ, A. (1995): "Costumes populares litúrxico-mariais de Galicia", *Alicerces 8*, (Museo do Pobo Galego), Santiago de Compostela.

- SCHLUNK, H. (1977): "Los monumentos paleocristianos de 'Gallaecia', especialmente los de la provincia de Lugo", *Actas del Coloquio Internacional sobre el Bimilenario de Lugo*, (Patronato del Bimilenario de Lugo), Lugo, p. 193-236.

- TABOADA CHIVITE (1972): *Etnografía galega*, Ed. Galaxia, Vigo.

- VALDÉS DEL TORO, R. (1995): "Caminos hacia el Centro. Hacia una fenomenología del espacio sagrado", *Romarías e Peregrinacións, Actas do Simposio de Antropoloxía*, (Consello da Cultura Galega), Santiago de Compostela, p. 73-85.

- VICENTI, A./ROVIRA, P./TENORIO, N. (1984): *Aldeas, aldeanos y labriegos en la Galicia tradicional*, Ed. Instituto de Estudios agrarios, pesqueros y alimentarios, Madrid.